

NORDISK ARKITEKTURFORSKNING

NORDIC JOURNAL OF ARCHITECTURAL RESEARCH

2 • 2002

Ett explikativt angreppssätt

– Fallstudiemetodikens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitekturforskningen

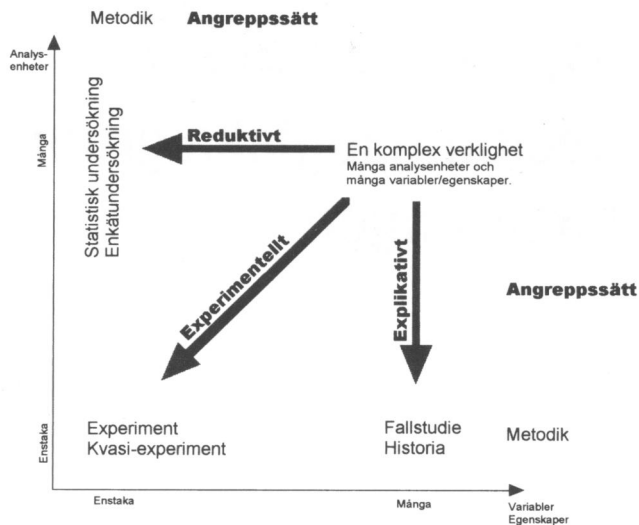
Rolf Johansson

Arkitektens kunskapsbildning har kunskap om unika fall en central plats. Handlingsinriktade professioner baserar sin beredskap att handla på en repertoar av kända fall. Repertoaren byggs upp av självupplevda fall och förmedlade fall, fall som förmedlats genom beskrivningar och presentationer, kritik eller systematiska fallstudier. Fallstudien som forskningsmetodik knyter samman forskning och praktik. Inom arkitekturforskningen kan fallet vara ett fall av design, framställning eller användning av artefakten, eller en kombination av dessa. Idéer och motiv som artefakten är bärare av, den mera fysiska design-, planerings-, eller framställningsprocessen, eller upplevelsen av artefakten, är olika aspekter som kan vara i fokus för en fallstudie, ensamma eller i kombination. I avhandlingsarbeten inom arkitekturområdet har fallstudien blivit en mycket framträdande metodik under de senaste femton åren. Det finns anledning att reflektera över hur fallstudiemetodiken utvecklats till vad den är idag. Särskilt som vi idag, enligt min mening, kan se en andra generationens fallstudier grundade på en fördjupad diskussion av tillvägagångssättet. I den här artikeln diskuterar jag detta med utgångspunkt från fallstudiens logiska grund och avslutar med att antyda hur fallstudiemetodiken kan utvecklas inom artefaktforskning.¹

I sin bok *Case Study Research* menar Robert Yin (1994) att det är metodiken som karakteriserar en fallstudie, det vill säga den metodik som han beskriver i sin bok. Den är instrumentellt orienterad och vilar på logiskt positivistisk grund.² Forskare som är rotade i mer kvalitativa forskningstraditioner kan också hävda att de genomför fallstudier, trots att deras metodik skiljer sig från Yins. Det gäller till exempel inom etnografisk och biografisk forskning.

Robert Stake (1998, 1995) förespråkar ett annat kriterium för fallstudien. »Case study is not a methodological choice, but a choice of object to be studied«. Och studieobjektet skall vara ett fall. »The case is a specific, a complex, functioning thing«. Detta menar Yin (1994) är en alltför bred definition. »Every study of entities qualifying as objects (e.g., people, organizations, and countries) would then be a case study, regardless of the methodology used (e.g., psychological experiment, management survey, economic analysis)«. Yins invändning är berättigad; det krävs någon precisering, men hans egen fallstudiedefinition är, enligt min mening, alltför snäv.

Jag prövar en annan ansats. Fallstudien kännetecknas av ett angreppssätt som både syftar till att förklara och förstå

Figur 1. Tre angreppssätt för att göra verkligheten forskningsbar. Det reductiva: många analysenheter, men enstaka variabler; det experimentella: en analysenhet och ett fåtal variabler; och det explikativa: en analysenhet – ett fall – och många egenskaper eller variabler.

ett fall i sitt sammanhang, och inkluderar så *många* relevanta variabler och egenskaper som möjligt. Jag kallar fallstudien angreppssätt för explikativt. Ett psykologiskt experiment och en enkätundersökning av management är i så fall inte fallstudier, eftersom de koncentrerar sig på några få variabler isolerade från sitt sammanhang. De tillämpar vad jag väljer att kalla ett experimentellt respektive ett reductivt angreppssätt – inte ett explikativt.

Min avsikt är, dels att karakterisera fallstudiens angreppssätt genom att jämföra det med andra angreppssätt, dels att karakterisera de *olika* metodiker som kan användas för fallstudier.

Angreppssättet

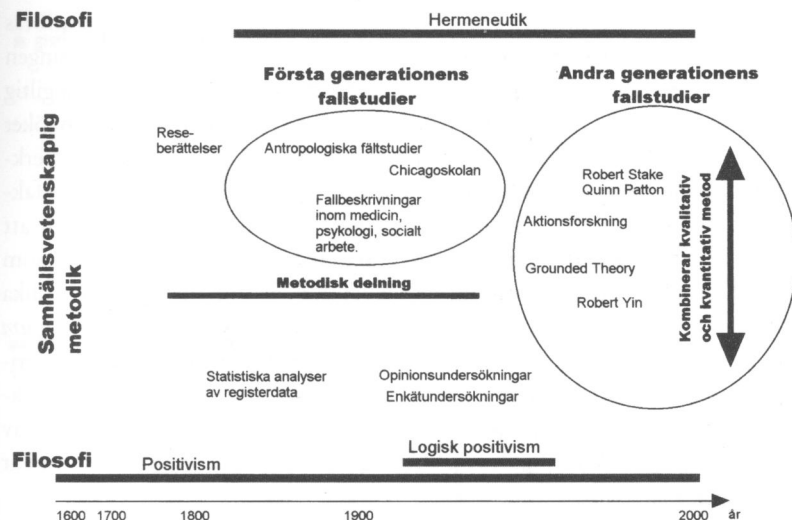
Termen »explikativ« kommer av latinets *explicare* (att utveckla) och ett »explikativt angreppssätt« syftar på förfarandet att angripa ett nytt problem utan variabelbegränsning, för att söka ringa in det som är betydelsefullt.³ Angreppssättet är inriktat på att förklara eller förstå ett fall; ett fall i betydelsen en fungerande, komplex helhet, som studeras i sitt sammanhang.⁴ Fallstudiens objekt är samlat i tid och rum. Intresset fokuseras således på ett fall – en analysenhet – men inkluderar så många relevanta variabler och egenska-

per som möjligt. Hur många och vilka de är, förändras och preciseras under arbetets gång. De utvecklas.

När verkligheten skall undersökas systematiskt är valet av angreppssätt det första strategiska valet. Andra angreppssätt, utöver det explikativa, är det reductiva och det experimentella. »Reduktiv« kommer av latinets *reducere* (dra tillbaka, inskränka) och angreppssättet syftar till att isolera ett *fåtal* variabler, men hos en *mängd* analysenheter. Det tillämpas i statistiska undersökningar, som till exempel opinionsundersökningar, enkätundersökningar eller statistiska analyser av registerdata. Ett experimentellt angreppssätt, slutligen, går ut på att isolera både *en* analysenhet och några *få* variabler. Dess främsta tillämpning är det naturvetenskapliga experimentets hypotesprövning genom iscensatta försök under kontrollerade former. Latinets *experiri* betyder »att försöka«. (Figur 1)

Det explikativa angreppssättet är syntetiserande och inriktat på att förstå en helhet med sin komplexitet; det fokuserar på ett fall i sitt sammanhang. Angreppssättet används inte bara i samband med synkrona studier; det kan också tillämpas i ett historiskt perspektiv eller i ett framtidsperspektiv. Designprofessionernas arbete med att gestalta en möjlig framtida helhetslösning är explikativt. Historiska studier är explikativa när de rekonstruerar det som har hänt i form av en berättelse om ett fall. Studiens fokus kan vara en person, en artefakt, en plats eller ett händelseförlopp. Inom praktiska yrkesområden, som arkitektens, är det explikativa angreppssättet ett genomgående tema som knyter samman praktisk yrkesutövning och systematisk kunskapsuppbyggnad genom forskning. Fallstudier berikar den repertoar som praktikern grundlägger på egna erfarenheter och är beroende av för att kunna handla i nya situationer.

Det explikativa angreppssättet har samband med utvecklingen av humanvetenskaperna. Inom till exempel biologi, psykologi och medicin ställs man inför komplexa problem där miljön – det sammanhang som fenomenet uppträder i – är viktig för förståelsen av fenomenet. Det gäller att förstå en komplexitet där ett stort antal variabler samverkar inom ramen för en organisk helhet. Analysenheterna reduceras till en – ett fall – och variablerna förblir många genom att det enstaka fallet studeras på djupet. Fallet kan inte isoleras från sitt sammanhang, eftersom det inte är klart från början vad det är i sammanhanget som har betydelse för att det skall vara möjligt att förstå fallet.

Figur 2. När samhällsvetenskaperna urskiljdes som dicitipliner inom humanvetenskaperna, präglades de av att de föddes fram i kraftfältet mellan de två etablerade tanketraditionerna: hermeneutik och positivism. Fram till ungefär 1970 var samhällsvetenskapernas metodik delad i två världar; en med renodlat kvalitativa metoder och en med kvantitativa. I den andra generationens fall-studier sammanförs kvalitativa och kvantitativa metoder, samt de två tanke-traditionerna hermeneutik och positivism, snarare än de polariseras.

Fallstudier förekommer inom olika forskningstraditioner, som etnografi och biografi, och inom praktiska verksamhetsområden, som journalistik, socialt arbete, omvårdnad, juridik, ekonomi och arkitektur. Det som är genomgående i olika fallstudiemetodiker är att någon form av triangulering eftersträvas; fallet belyses från så många olika håll som möjligt. Det kan vara fråga om datatriangulering (att till exempel intervjua flera personer om samma sak), forskartriangulering (flera forskare studerar samma fall), teori-triangulering (samma data analyseras med olika teoretiska utgångspunkter), och metodtriangulering (flera metoder används för att samla data om samma fenomen – den vanligaste formen av triangulering).⁵

Metodiken

En metodik är en rekommenderad uppsättning metoder för datainsamling och procedurer för dataanalys. Inom ramen för ett explikativt angreppssätt finns det flera fallstudie-metodiker som skiljer sig åt i väsentliga avseenden. Innan jag karakteriserar de olika metodikerna för att studera ett fall, vill jag göra en historisk överblick av hur fallstudie-metodikerna har utvecklats.

En första generationens fallstudier utgörs av tidiga antropologiska undersökningar baserade på fältstudier och deltagande observation. De har sin bakgrund i reseberättelsen. Inom juridiken framträder en metodik för fallstudier första gången på 1870-talet, där kunskapen inom området byggs

upp genom att konkreta fall används som exempel. En gren av fallstudier är fallbeskrivningar av individer inom medicin, psykologi och socialt arbete. Kulmen på den första generationens fallstudier utgörs av Chicagoskolan inom sociologin. Där omsätts den antropologiska metoden i studier av socialt liv i det samtida omgivande samhället.

Under 40-talet utbröt en livlig diskussion i USA mellan Chicagoskolans Herbert Blumer och statistiker som argumenterade för kvantitativa metoder.

Proponents of case study argued that it yielded ‘understanding’, whereas proponents of statistics claimed that was the only way to science. (Whyte 1993)

Man kan nog säga att statistikerna vann debatten. Det reduktiva angreppssättet erövrade snabbt terräng i jämförelse med det explikativa inom hela det samhällsvetenskapliga forskningsområdet, som kom att domineras av kvantitativa metoder under efterkrigstiden fram till 1970-talet.⁶

Fram till 1970-talet var den samhällsvetenskapliga metodiken uppdelad i två helt olika kulturer som bekämpade varandra. Å ena sidan fanns de kvalitativt och hermeneutiskt orienterade fallstudierna – den första generationens fallstudier – och, å andra sidan, de kvantitativa och positivistiskt grundade statistiska undersökningarna, experimenten och kvasi-experimenten. Under mellankrigstiden expandrade den unga sociologin snabbt och sökte legitimera sig som vetenskap genom att emulera naturvetenskaplig metodik. Kvan-

titativt orienterad sociologi kunde också, tillsammans med ekonomi, leverera den grund som politikerna efterfrågade för en rationell politik. Den första generationens fallstudier kritiserades av de positivistiska sociologerna för ovetenskaplighet.

När den logiska positivismen inom filosofin bleknade bort omkring 1950, så märks en ny tendens inom samhällsvetenskaplig metodik. Samhällsvetenskaperna orienterar sig mer mot hermenutiken. Till detta bidrar bland annat Peter Winch med sin essä *The Idea of Social Science* som publicerades 1958. (Figur 2)

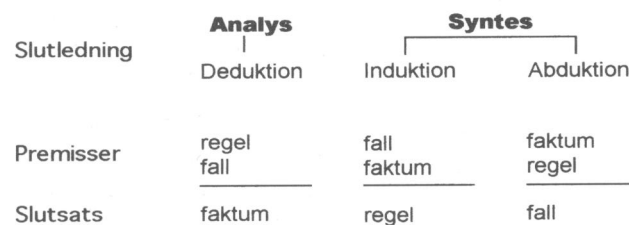
Vid slutet av 1960-talet återkommer fallstudierna i form av en andra generationens fallstudier. De kännetecknas av att klyftan mellan kvantitativa och kvalitativa metoder överbryggs, snarare än betonas. *Grounded Theory* är ett exempel där Chicagoskolans fältnära metodik kombineras med procedurer influerade av kvantitativa analysmetoder. Robert Yin (1994) kombinerar kvasi-experimentella analysmetoder och experimentell forskningsdesign med kvalitativa undersökningar. Under senare tid har många andra böcker om fallstudiemetodik publicerats och de argumenterar alla för fallstudier där kvalitativ metodik kombineras med kvantitativ. (Glaser & Strauss 1967, Patton 1990, Strauss & Corbin 1990, Stake 1998 & 1995, Gillham 2000, Flyvbjerg 2001). Patton (1990) uttrycker sig på ett sätt som kan sägas karakterisera den andra generationens fallstudiemetodik:

Rather than believing that one must choose to align with one paradigm or the other, I advocate a paradigm of choices. A paradigm of choices rejects methodological orthodoxy in favor of *methodological appropriateness* as the primary criterion for judging methodological quality.

En pragmatisk och eklektisk inställning till metodik, med andra ord.

Någon form av gruppering av fallstudier med disparat karaktär är nödvändig för att fortsätta diskussionen. Jag väljer att göra en indelning i tre kategorier med avseende på metodikens logiska grund, nämligen deduktiv, induktiv och abduktiv fallstudiemetodik. Indelningen bygger på de tre olika sätten att resonera för att komma till en slutsats eller en övertygelse: deduktivt, induktivt och abduktivt. Den experimentella traditionen applicerar en föreställning (en regel) på ett tänkt fall som lyder under regeln, för att härleda ett säkert faktum. Om fallet sedan iscensätts (i ett ex-

periment), kan detta deduktivt härledda faktum jämföras med ett observerat faktum för att avgöra om föreställningen (regeln), i form av en hypotes om ett orsakssamband, är giltig eller ogiltig. Induktionen utgår från en mängd fakta och söker mönster som visar på en regel, som genomgående är verksam. Abduktionen, slutligen, utgår från ett förvånande faktum och tillgriper en föreställning som *kan* gälla för att konstruera ett *möjligt* fall; ett fall som får det faktum som väckte förvåning att istället framstå som begripligt. De olika sätten att resonera levererar olika slags svar: ett härlett *faktum* att jämföras med ett observerbart faktum (i avsikt att verifiera eller falsifiera en hypotes), en *regel* som faktiskt är verksam, respektive ett möjligt *fall*. De svarar på olika typer av frågor: Gäller regeln? Vilken regel är verksam? Och: vad är fallet?⁷ (Figur 3.)

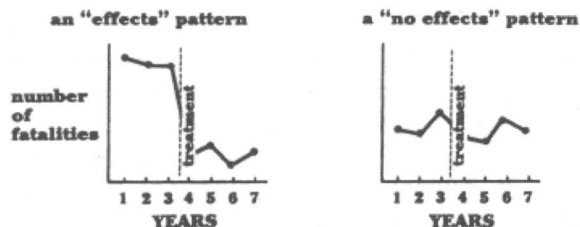

Figur 3. Slutledningarnas grammatik.

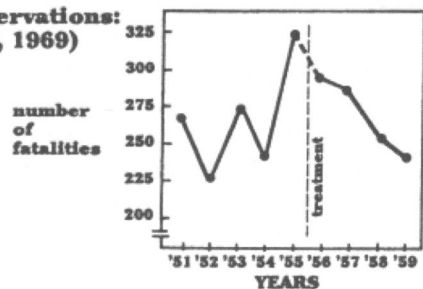
Deduktiv metod

Deduktiv fallstudiemetodik har det naturvetenskapliga experimentet som vetenskaplig idealbild. Därför har den också positivismen som grundläggande paradigm; den utgår från att det finns en objektiv verklighet, oberoende av oss själva, som vi kan utforska. Likt experimentet skall utgångspunkten vara en hypotes om vilken regel som är verksam i fallet. Eller ännu hellre två rivaliserande hypoteser som utesluter varandra – det vill säga om den ena är sann så skall den andra med nödvändighet vara falsk. Tillvägagångssättet är sedan att söka fakta som verifierar eller falsifierar hypotesernas förväntade konsekvenser. Hypoteserna leder undersökningen vidare; de indikerar vilka fakta som kan vara betydelsefulla. Fakta valideras genom triangulering och det är framförallt metodtriangulering som är aktuell, genom att många olika datainsamlingsmetoder används – både kvantitativa och kvalitativa. Analysmetoderna hämtas gärna från kvasi-experimentet, som till exempel tidsserie-

a priori propositions:

actual observations: (Campbell, 1969)

... a "no effects" pattern

Figur 4. Ett exempel på mönsterpassning ur Yin (1994). Mönsterpassning är en analysmetod som är snarlik kvasi-experimentets tidsserieanalys, men med den skillnaden att förväntade mönster av olika slags orsakssamband jämförs med faktiska tidsserieobservationer.

analys och mönsterpassning. Tidsserieanalys grundas på en serie observationer före och efter introduktionen av en experimentell variabel. Mönsterpassning är en snarlik analysmetod, som skiljer sig från tidsserieanalys genom att förväntade – härledda – mönster jämförs med en serie faktiska observationer. (Figur 4.)

Den deduktiva fallstudiens metodik har bäst beskrivits av Robert Yin (1994), vars bok

Case Study Research kom ut första gången 1984. Yin är själv skolad inom den experimentella psykologin. Hans mentor, Donald Campbell, som skrivit förordet till metodikboken, är en framstående auktoritet när det gäller experimentell och kvasi-experimentell forskningsdesign.⁸

Induktiv metodik

Induktiv fallstudiedesign förekommer framförallt inom den etnografiska forskningstraditionerna. I den etnografiska fallstudien är fallet en social grupp eller samhällsbildning och frågeställningarna rör kulturen. Fältarbete genom deltagande observation är den favoriserade datainsamlingsmetoden, som gärna blir helt dominerande. Ensidigt beroende av observation gör fallstudierna svagt triangulerade med avseende på metod, vilket kan kompenseras genom att stora mängder data samlas in under lång tid – långvarigt fältarbete – och

då uppnås istället datatriangulering. Verkligheten uppfattas vanligen som socialt konstruerad.

I sociologin har fallstudien sin uppkomst i fallbeskrivningar inom socialt arbete (»case history« eller »case work«) (Platt 1992). Den sociologiska fallstudien utvecklades tidigt inom Chicagoskolan, vars kvalitativa metodik har sina rötter i början av seklet och är influerad av den amerikanska pragmatismen.⁹ Glansperioden sträckte sig från 1920-talet och fram till och med 40-talet. Fältstudier genom deltagande observation genomfördes i det egna närområdet utanför universitetets campus, där stadslivet utforskades med antropologiska metoder som om det varit en exotisk miljö. (Van Maanen 1988).¹⁰

Fallstudien inom den etnografiska forskningstraditionen utvecklades efter den positivistiskt grundade kritiken i två riktningar under efterkrigstiden. Den ena mot aktionsforskning, som i ännu högre grad går in för att konstruera den sociala verkligheten, och den andra som tillmötesgår kritiken och eftersträvar mera »vetenskaplig« systematik i fallstudien. Resultatet av den senare är en ny metodik: *Grounded Theory*.

Grounded Theory skiljer sig från annan etnografisk metodik genom att, i likhet med deduktiv metodik, utgå från att det finns en objektiv verklighet att utforska. Etnografisk

metodik genererar en beskrivning och tolkning av fallet, men *Grounded Theory* är mer fokuserad på att systematiskt bygga upp en teori om fallet. *Grounded Theory* avviker också genom att betona att metodtrianglering skall användas för insamling av framförallt kvalitativa data och i första hand anvisas intervjuer, observationer och dokumentstudier. Metodiken presenterades första gången i boken *The Discovery of Grounded Theory* av Glaser & Strauss (1967) och kännetecknas av rigorösa procedurer för att koda data och bygga teori. De två författarna representerar helt olika forskarmiljöer. Barney Glaser kommer från Columbia University där man under 50-talet utvecklat en modell för *kvantitativ* induktiv teori-generering, medan Anselm Strauss var elev till Herbert Blumer och skolad i den *kvalitativa*, fältnära forskningen vid Chicagouniversitetet. (Strauss & Corbin 1990).

En induktivt grundad fallstudie i den etnografiska forskningstraditionen utgår från ett fall (normalt en kulturellt sammanhållen och platsbunden grupp av människor) och genom fältarbete samlas stora mängder data om fallet. Ur mängden data byggs sedan induktivt en beskrivning och tolkning av fallet eller en teori om fallet. Till skillnad från den deduktiva modellen finns det inte någon hypotes som vägleder datainsamlingen; detta är särskilt uttalat i *Grounded Theory*. Teorin är resultatet och det kan bestå i begreppsprecisering.

Abduktiv metodik

Den abduktiva fallstudien är snarlik den induktiva modellen. Skillnaden är att när den induktiva fallstudien utgår från en uppfattning om vad som är fallet, samlar fakta och inducerar tolkning eller teori, så utgår den abduktiva fallstudien från (knapphändiga) förvånande fakta och prövar erfarenhetsgrundade eller nyskapade föreställningar för att konstruera (eller rekonstruera) det som kan vara fallet. Problemet har karaktären av en gåta. Gåtan har sin grund i begränsad tillgång på fakta och det gäller att lösa gåtan för att skapa mening. Medan den induktiva metodiken är beroende av ett överflöd av fakta är den abduktiva grundad på ofullständiga fakta i kombination med någon form av drivande föreställning.

Fallstudier inom historiedisciplinen är ofta abduktiva. Det gäller att skapa mening i det förflutna på basis av tillgängliga (oftast bristfälliga) fakta.¹¹ Arkeologin erbjuder ett intressant specialfall av historia där källmaterialet är platsbundna artefakter. Med utgångspunkt från knapphändiga

fynd, till exempel av stolphål efter byggnader och rester av bruksföremål, rekonstruerar arkeologerna en historisk bostättning och dess sociala liv. (Till exempel Birka). Biografiska studier i närhistorisk tid och monografier om byggnader eller platser i sitt sammanhang, är inriktade på studier av unika fall. Under förutsättning att de är kontextuellt orienterade kan de betraktas som historiska fallstudier.

Eftersom det är samhällsvetare som lanserat »fallstudien« har de också definierat fallstudieforskning som samhällsvetenskap: att det inte är fråga om historia, utan uteslutande om samtidsstudier. »A case study is an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon within its real-life context...« menar Yin (1994). Samtidigt konstaterar han att historiker ibland använder i stort sett samma metoder som samhällsvetenskapliga fallstudieforskare och anför dessutom Crane Brintons historiska flerfallstudie, *The Anatomy of Revolution* (1965), av de franska, engelska, amerikanska och ryska revolutionerna som ett föredömligt exempel på en flerfallstudie. Min uppfattning är att ett explikativt angreppssätt är vanligt vid studier av både historiska och samtida fenomen och att tidsperspektivet inte är det kriterium med vilket fallstudiemetodiker kan åtskiljas på ett tydligt sätt.¹² Särskilt när fallet är en artefakt och det sociala livet – användningen – är kontexten, är det svårt att bortse från att artefakten (här och nu) är bärare av en historia och också måste förstås med utgångspunkt från en annan, historisk kontext.

Journalisterna Bernstein och Woodward fallstudie (1974) av vad inbrottet i demokraternas högkvarter i Watergate egentligen betydde är delvis abduktiv till karaktären.¹³ En lördagsmorgon 1972 ertappades fem inbrottstjuvar på bar gärning. De såg ut som affärsmän, bar kirurghandskar, walkietalkies, kameror, dyrkar och buggningsutrustning. De inledde sitt företag med att äta hummer på en lyxkrog i Watergatekomplexets bottenvåning. Alla fem var före detta CIA-agenter. En av dem, James McCord, var säkerhetsansvarig i dåvarande presidenten Nixons återvalskampanj. Onekligen förvånande fakta.

The two reporters stood in the middle of the newsroom and looked at each other. What the hell do you think it means? Woodward asked. Bernstein didn't know.

Där formulerades den gåta som drev journalisterna vidare: Vad betyder detta? Vad är egentligen fallet? Det visade sig

att fallet var att Nixons närmaste män, med Nixons vetenskap, under lång tid organiserat och finansierat systematisk smutskastning av demokraternas kandidater och sabotage av deras kampanjarbete. Watergateinbrottet var bara ett tilltag av många. Nixon tvingades avgå.¹⁴ (Figur 5.)

Bernstein och Woodwards bok är särskilt intressant med avseende på fallstudiemetodik eftersom den är självbiografiskt skriven. Det är en kollektiv självbiografi som helt enkelt beskriver hur de bar sig åt.

Det explikativa angreppssättet

Min utgångspunkt är att det finns tre fundamentalt olika sätt att angripa ett forskningsproblem, som jag kallar reduktivt, experimentellt och explikativt.

Om fallstudien betraktas som en tillämpning av ett explikativt angreppssätt, så finns det exempel på fallstudier inom olika forskningstraditioner och praktiska verksamhetsområden som använder olika metodiker. Fallstudiemetodik kan grupperas med utgångspunkt från den logiska grunden i deduktiv, induktiv och abduktiv metodik.

Den deduktiva fallstudiemetodiken karakteriseras av att det finns ett fall och en föreställning i form av en eller flera hypoteser om vilka principer som är verksamma i fallet. Genom att söka fakta som verifierar eller falsifierar hypoteserna kan fallstudien förklara fallet. Metodiken lämpar sig bäst för instrumentella fallstudier av till exempel organisationer eller verksamheter.

Den induktiva fallstudien utgår också från en uppfattning om vad som är fallet. Den kräver mängder av data för att induktivt generera hypoteser i form av begrepp eller teori om fallet. Metodiken passar bäst för kvalitativa fallstudier som drivs av en problematik som inte kan besvaras enkelt, snarare än av prövbara hypoteser. De stora datamängderna gör att datatriangulering kan ersätta metodtriangulering.

Den abduktiva fallstudien liknar den induktiva, men har en mindre mängd data – färre fakta – att utgå från. Och utgångspunkten är gåtfulla (och begränsade) fakta snarare än en problematik som i en induktiv fallstudie, eller en hypotes som i en deduktiv fallstudie. Det gäller att anta någon erfarenhetsgrundad eller nyskapad föreställning som språngbräda för att nå fram till en bild av fallet som helhet. Problemet har karaktären av en gåta framkallad av förvånande fakta och resultatet är en berättelse om fallet.

Figur 5. Carl Bernstein och Bob Woodward lämnar tidningshuset Washington Post, bärande på material till fallstudien som fällde Nixon. Ur Davidson & Lytle (1982).

I praktiken har fallstudiens forskningsprocess inslag av flera typer av metodik, genom att den pendlar mellan teori-generering, hypotesprövning och (re)konstruktion av fallet, även om den ofta i redovisningen betonar *en* inre logik. Det betyder inte *bara* att den stöps i den form som föreskrivs av den forskningstradition eller praxis inom vilken den producerats; betoningen av en inre logik är också ett sätt att gestalta fallstudien. Jag föreställer mig ändå att det är möjligt att istället låta det explikativa angreppssättet vara den ryggrad som behövs för att ge struktur åt fallstudien. De olika faserna teorigenerering, hypotesprövning och fallkonstruktion kan då mera jämbördigt och öppet kombineras och visas, så att de framstår som komplementära på det sätt de faktiskt är, istället för som konkurrerande. Med angreppssättet som utgångspunkt kan fallstudiens metodlära framställas på ett nytt sätt.

När den samhällsvetenskapliga fallstudiemetodiken tillämpas inom arkitekturforskningsområdet anpassas och utvecklas den. De samhällsvetenskapliga disciplinerna har ett behov att markera distans till de andra humanvetenskaperna, bland vilka historia är den mest etablerade. Det är också i stort sett oproblematiskt att göra det, eftersom sociala fenomen är imateriella och manifesterar sig här och nu. När artefakten ligger i fokus för en fallstudie upplöses däremot gränsen mellan det synkrona och det diakrona perspektivet. Artefakten bär sin historia i nuet. I praktikerrelaterade forskningsområden kan också det egna görandet vara fallet. Det

innebär att fallstudiens metodik kan utvecklas genom att introspektion och dagboksskrivande prövas som »datainsamlingsmetod«. Att återskapa tankarna bakom det som gjorts – »re-enactment of past thought« (Collingwood 1978, 1994) – är en annan möjlighet som kan prövas (och har prövats) i designforskningens fallstudier. Analysmetoder som redan utvecklats inom arkitekturforskningen kan med fördel användas inom ramen för en fallstudie. Rumslig syntaxanalys, till exempel, som är en tillämpning av matematisk numerisk analys på rumsliga strukturer, kan användas i kombination med andra analysmetoder i en fallstudie.

Rolf Johansson, Universitetslektor, KTH
rolfj@arch.kth.se

Notes

1. Jag vill tacka professor Hans Fog och tidskriftens granskare som bidragit med värdefulla kritiska kommentarer till min text.
2. Yin menar att den logiska postivismen måste vara grunden för samhällsvetenskaplig forskning. »Social science research is usually based on the collection and analysis of empirical data. Findings and conclusions are then derived from these data. Logical positivism is the philosophical school of thought that espouses this practice, which is the foundation for natural sciences.« (Yin 1993:46ff).
3. Jag har valt att använda termen explicativ för att beteckna fallstudiens angreppssätt, trots att Charles S. Peirce använder »explicative« i en annan betydelse. Hos Peirce (1992) betecknar »explicative« en analytisk slutledning och termen »ampliative« används för att beteckna en syntetiserande slutledning. Inom ramen för ett explicativt angreppssätt (i min mening) förekommer både explicativa och ampliativa slutledningar i Peirce mening. Den betydelse jag lägger i termen explicativ ligger närmare von Wright (1971). Han beskriver den form av tolkning som är vanlig i historia och samhällsvetenskap och som strävar efter att förstå meningen med det som pågår, som ställer frågan: »Vad är detta?«. Om denna form av tolkning skriver von Wright. »One might call this activity of interpretation *explicative*«.
4. Ett fall kan vara fysiskt, socialt eller tidsmässigt bestämt, eller bestämt genom en kombination av flera aspekter. I en tidigare artikel i Nordisk Arkitekturforskning (NA) har jag givit exempel på »fall« inom arkitekturforskningsområdet (Johansson 2000a). För en utförlig diskussion av begreppet »fall« hänvisas till Ragin & Becker (1992). En viktig fråga som jag inte närmare diskuterar här är i vilken mån ett fall kan vara ett abstrakt begrepp. Till exempel ett program. Jag menar att ett program kan vara objekt för en flerfallstudie, där programmets genomförande studeras i ett antal underliggande konkreta fall.
5. Triangulering diskuteras grundligare av Denzin & Lincoln (1998) och Patton (1990). I en annan artikel i NA (Johansson 2000a) ger jag exempel på triangulering i fallstudier inom arkitekturområdet.
6. Också i Sverige undanträngdes en fallstudieinriktad bostadsforskning, representerad av bland annat Jöran Curman (1944) och Gotthard Johansson (1964), av forskning grundad på ett reduktivt angreppssätt förespråkade bland annat av Carin Boalt, Edmund Dahlström och Lennart Holm. Carin Boalt och Gösta

Carlsson (1949:93) menade att »Det förefaller... ytterst önskvärt att den 'fallvisa' redovisningen och analysen inte ges för stor plats. En vetenskaplig metod skall till slut inte ge livfullhet och åskådlighet, utan hållbara och kontrollerbara generalisationer«.

Gotthard Johansson genomförde sin bostadsundersökning huvudsakligen under 40-talet, även om den kom att publiceras i sin helhet först på 60-talet.

7. Begreppet *abduktion* är myntat av Charles Sanders Peirce (1992). De tre sätten att resonera: deduktivt, abduktivt och induktivt diskuteras utförligare, med utgångspunkt från Peirce, i en tidigare artikel i NA (Johansson 2000b). Se även Fann (1970).
8. Se Donald Campbell och J. Stanley (1966) om experimentell och quasi-experimentell metod.
9. Metodiken utvecklades vidare och fick under 30-talet namnet symbolisk interaktionism av sociologen Herbert Blumer.
10. Exempel på sociologiska fallstudier från den här tiden är *Middletown* av Robert och Helen Lynd (1929), som är en studie av amerikanskt småstadsliv byggt på fem års fältarbete. Ett annat exempel från slutet av Chicagoskolans storhetsperiod är *Street Corner Society* av William Foot Whyte (1993). Whyte flyttade in och bodde under flera år i ett italienskt slumområde i Bostons *North End*. Fallen i Whytes bok – det är fråga om en flerfallstudie – är två pojkgång, som hängde i gat-

hörnen betraktade som sociala grupper, samt det lokala politikernas arbete. Både makarna Lynds och Whytes fallstudier är grundade på långvarig deltagande observation.

Whyte påbörjade sina studier 1936 och publicerade sin bok 1943. I senare upplagor har Whyte lagt till ett appendix där han beskriver och reflekterar över sin forskningsmetod.

11. Alla historiska studier är dock *inte* fallstudier, eftersom de kan sakna ett tillräckligt specifikt fall som studieobjekt. I likhet med samhällsvetenskaperna orienterades också historieforskningen mot kvantitativa metoder och »nyvetenskaplighet« under 50- och 60-talen, i Frankrike redan tidigare genom historikerna kring tidskriften *Annales*. (Evans 2000).
12. Jag argumenterar för detta i en tidigare artikel i NA (Johansson 2000a).
13. Det finns också inslag av deduktiv metodik i Bernstein och Woodwards fallstudie; de prövar ibland hypoteser som de formulerat.
14. »All the President's Men« kom ut innan Watergateaffären hade resulterat i Nixons avgång. Omedelbart efter Nixons fall började Bernstein och Woodward att arbeta på en ny bok, »The Final Days«, som handlar om Nixons sista dagar vid makten. Den är dock skriven som historia, till skillnad från den första boken som är skriven som en (kollektiv) självbiografi.

Referenslitteratur

- BERNSTEIN, CARL, & WOODWARD, BOB. (1974). *All the President's Men*. New York: Simon & Schuster.
- BOALT, CARIN, & CARLESTAM, GÖSTA. (1949). *Mor och barn från morgon till kväll*. (HFI meddelanden nr 2, 1948–49). Stockholm: Hemmets forskningsinstitut.
- BRINTON, CRANE. (1965). *The Anatomy of Revolution* (rev. uppl.). New York: Random House. (Originalarbete publicerat 1938).
- CAMPBELL, D.T., & STANLEY, J. (1966). *Experimental and quasi-experimental designs for research*. Chicago: Rand McNally.
- COLLINGWOOD, ROBIN GEORGE. (1978). *An Autobiography*. Oxford: Clarendon Press. (Ursprungligen utgiven 1939).
- COLLINGWOOD, ROBIN GEORGE. (1994). *The Idea of History*. Oxford & New York: Oxford University Press. (Ursprungligen utgiven 1946).
- CURMAN, JÖRAN. (1944). *Industrialismens arbetarebostäder*. Stockholm: Industrins utredningsinstitut.
- DAVIDSON, JAMES WEST, & LYTLE, MARK HAMILTON. (1982). *After the Fact. The Art of Historical Detection. Volume II*. New York: Alfred Knopf.
- DENZIN, NORMAN K. & LINCOLN, YVONNA, S. (1998). (Eds.). *Strategies of Qualitative Inquiry*. Thousand Oaks: Sage.
- EVANS, RICHARD J. (2000). *Till historiens försvar*. (Ingmar Karlsson övers.). Stockholm: SNS förlag. (Originalarbete publicerat 1997).
- FANN, K., T. (1970). *Peirce's Theory of Abduction*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- FLYVBJERG, BENT. (2001). *Making Social Science Matter*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GILLHAM, BILL. (2000). *Case Study Research Method*. London & New York: Continuum.
- GLASER, BARNEY G., & STRAUSS, ANSHELM L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- JOHANSSON, GOTTHARD. (1964). *Bostadsvanor och bostads-*

- normer. Svenska Arkitekters Riksförbunds och Svenska Slöjdföreningens bostadsutredning. Stockholm: Kooperativa Förbundets bokförlag.
- JOHANSSON, ROLF. (2000a). Ett bra fall är ett steg framåt. Om fallstudier, historiska studier och historiska fallstudier. *Nordisk Arkitekturforskning*, 13, (1–2), 65–71.
- JOHANSSON, ROLF. (2000b). Om abduktion, intuition och syntes. *Nordisk Arkitekturforskning*, 13, (3), 13–19.
- LYND, ROBERT S., & LYND, HELEN M. (1929). *Middletown. A study in modern American culture*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- PATTON, MICHAEL QUINN. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods* (andra uppl.). Newbury Park, California: Sage. (Originalarbete publicerat 1980).
- PEIRCE, CHARLES SANDERS. (1992). *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Electronic Edition. Past Masters. Charlottesville: IntelLex Corporation. (Originalarbete publicerat 1931–35, 1958).
- PLATT, JENNIFER. (1992). »Case Study« in American methodological thought. *Current Sociology*, 40, 17–48.
- RAGIN, CHARLES C., & BECKER, HOWARD S. (Eds.). (1992). *What is a case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- STAKE, ROBERT. (1998). Case Studies. I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (Red.), *Strategies of Qualitative Inquiry* (s 86–109). Thousand Oaks, California: Sage.
- STAKE, ROBERT. (1995). *The Art of case Study Research*. Thousand Oaks, California: Sage.
- STRAUSS, ANSHELM, & CORBIN, JULIETTE. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, California: Sage.
- VAN MAANEN, JOHN. (1988). *Tales of the Field. On writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago. Press.
- WHYTE, WILLIAM FOOT. (1993). *Street Corner Society. The social structure of an italian slum*. (4th ed.). Chicago: The University of Chicago Press. (Originalarbetet publicerat 1943)
- WINCH, PETER. (1994). *Sambällsvetenskapens idé och dess relation till filosofin*. (Carola Sandbacka & Göran Torrkulla övers.). Stockholm: Thales. (Originalarbetet publicerat 1958).
- VON WRIGHT, GEORG. (1971). *Explanation and Understanding*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- YIN, ROBERT. (1994). *Case Study Research. Design and methods* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: Sage. (Originalarbetet publicerat 1984).
- YIN, ROBERT. (1993). *Applications of Case Study Research*. Thousand Oaks, California: Sage.